

NEMZETI ÉS ETNIKAI KISEBBSÉGEK TÖRTÉNETE

A közrendbiztosítás korai formái a középkor végi Cseh Királyságban

Beran, Zdeněk: *Die Landfriedensbewegung im Königreich Böhmen. = Zeitschrift für Ostmitteleuropaforschung*. 63. Jg. 2014. No. 4. 528-560. p.

Hrádec Králové (a régi Königrätz) egyetemének oktatója német nyelvű kivonatban tárgyalja a történeti kutatásban mindezidáig kevésbé frekvenciát kapott témát, amit cseh nyelven írt monográfiájában (*Landfrýdní hnutí v zemích České koruny*, České Budějovice, 2014) bővebben dolgozott fel. A kifejlődő feudális társadalom belharcainak, a helyi önkényeskedés, útonállás stb. féken tartására irányuló kezdeményezésekről van szó, melyek az európai Nyugaton jelentkeztek, s az egyházi ihletésű „pax dei” nyomdokain autonóm világi keretek között fejlődtek tovább („pax instituta”, „pax jurata”). E helyi vagy mindenesetre regionális, egy-egy nagybirtok-csoport vagy városok köré fonódó törekvések, az átfogó célú uralkodói dekrétumok hatékonyságát meghaladva, közszerű szerveződésükkel a közigazgatási szerkezetbe mindinkább begyökerező modern rendészet korai csíráit, a regionalizmusban formálódó közigazgatás kezdeteit mutatják.

A közcsend, közrend, közbéke védelmének korai intézménye a Német-római Birodalmon belül a térségi értelmű „landfrieden” szófogalma alatt terjedt el, és miután Csehország már a 12. századtól a Birodalomhoz tartozott, a német szó került át a cseh nyelvbe is („landfrýd”). A „landfrieden” szokásjogának elterjedtsége német birodalmi viszonylatban az impérium bonyolult hatalmi tagozódását és területi széttagoltságát figyelembe véve nem véletlen. A Cseh Koronához tartozó, a Morva Őrgrófsággal és utóbb Sziléziával is kiegészült, önmagában homogén

régió belbiztonságát azonban főként egy-egy interregnum anarchiája, a cseh-német összeütközés (huszita mozgalmak) vagy a Magyarországgal, illetve Lengyelországgal való konfliktusterhes összefonódás teszi sérülékennyé. A cseh folyamatok különös jellegzetességét adja, hogy már korán a városokkal kijelölhető körzeti tényező dominál.

Cseh példaként szolgál a „pax dei” megtestesítette ősformára Tóbiás prágai püspök fellépése II. Ottokár halálakor (1278) – fiatalkorú utóda, II. Vencel zavartalan trónöröklése érdekében. Bár időben megelőzi ezt I. Vencel (III. Béla magyar király mulatós kedvű veje) békeparancsa a királyi státuszú időszak kezdetén, trónkövetelő fia, leendő II. Ottokár lázadásakor (1249). A szokásjog a Luxemburgi-dinasztia (elsőként János, 1310-1346) színre lépésével terebélyesedik tovább. Luxemburgi Károly (1346-1378) már uralkodása elején hozzájárul néhány keleti fekvésű bányaváros, közöttük Iglau (Jihlava) önvédelmi szövetezéséhez (1348), 1350/51. évi diktátuma („Majestas Carolina”) pedig a királyi hatalom szisztematikus megerősítésének dokumentumaként átfogó kifejezést ad annak, hogy a városokra támaszkodik a hűbérurakkal szemben. A király 1355-ben a német-római császári trónt is elnyeri (IV. Károly). Összbirodalmi célzatú Aranybullája (1356) épp ellenkező törekvésről tesz tanúbizonyságot, amennyiben tartományi szinteken a városok feltörekvésével szemben a rendi erőknek kedvez. Ez a dokumentum lépteti életbe a hét „választófejedelem” jogosítványait, jelzendő, hogy az uralkodó makro-szinten a hatalmi régiókkal való megegyezés útján jár. Károly mint cseh király utóbb mégis pártfogásába veszi az érc-hegységi Saaz (Zatec) városát és tágabb városkörzetét („Saazer Landfrieden”, 1366) a térség főnemességéhez rendelt területi eljárási szokásokkal, illetve bíraskodással szemben.

A saazi körzetre vonatkozó intézkedés, többször megújítva, változó szerepben él tovább már IV. (Luxemburgi) Vencel (1363-1417) alatt, amikor a nyugat felől szomszédos Meißeni Őrgrófság századvégi terjeszkedésével szemben kellett védekezni. Vencel uralkodásának ötödik évtizedét fivérével, a magyar trónt bíró Zsigmonddal vívott küzdelmek jellemezték, melyek nyomán a cseh rendek összefogása hatott oda, hogy a rendfenntartást átfogó formában körzetesítéssel rendszeresítsék egy-egy, kellő eszköztárral felfegyverzett kerület-bíró („justi-

tiarius”) útján. A rendszer az első huszita háborúval, 1420–1434 között felbomlott, de helyreállítása után jól szolgált a II. (Habsburg) Albert rövid uralkodását (1438/39) követő cseh-magyar – Corvinus Mátyás és más összefüggésben, Podiebrad György vagy II. (Jagelló) Vladislav (= Ulászló) alatt dúló – hatalmi villongások, valamint a második huszita háború idején. A körzeti rendszer forradalmian új elemeként jelentkezett esetenként a trón gátolt, kieső hatalomgyakorlása helyett felvállalt közös politikai legitimáció (első fennmaradt dokumentuma: a pilseni béke-intézkedés, 1426). E közlegitimáció erejéből választottak a körzetvezetők 1452-ben például saját soraikból kormányzót Podiebrad György személyében, akinek útja e szerepből később a trónig vezetett.

A 15. század második feléből származó körzeti béke-parancsok írásos dokumentumai jórészt fennmaradtak. A tanulmány táblázatos formában áttekinti a bennük foglalt célkitűzések: a szankcionálandó cselekmények körét (magánháborúskodás, önbírászkodás, rablás, gyűjtogatás, érmehamisítás stb.), a kilátásba helyezett megtorlás-elvű szankciók típusait is a lefogástól a száműzésig. Maradtak fent dokumentumok a szankciók foganatosítása köréből is, de gyér számuk okán csak töredékszerű képet nyújtanak a való helyzetet illetően.

Komáromi Sándor

A földközi-tengeri munkaerőpiac integrációja: a máltai reálbérek regionális kontextusban 1836-1913 között

Caruana-Galizia, Paul: Mediterranean Labour-Market Integration: Maltese Real Wages in a Regional Context, 1836-1913 = The Journal of European Economic History, Vol. XLI, 2012, 3, 93-115. p.

A szerző arra kérdésre keresi a választ, hogy létezett-e integrált földközi-tengeri munkaerőpiac a 19. században és a 20. század elején. A gazdaságok fejlődésével a munkaerőpiacok hajlamosak ugyanis közeledni egymás felé: ahogy csökkenek az utazás költségei, az információ is szabadabban áramlik, leomlanak a politikai és intézményi korlátok, és fel-

erősödik a migráció. Ez utóbbi pedig azt eredményezi, hogy a földrajzilag egymástól távol eső munkaerőpiacok integrálódnak. Ugyanakkor Boyer és Hatton vitatja ezt: szerintük a migráció mértéke nincs összefüggésben az integrációval, a reálbérek viszont már pontosabb képet festhetnek róla. Az „egy ár törvényének” logikája szerint az integrált piacon az eladók azonos, de a lehető legmagasabb árak felé tendálnak. Mivel a munkavállalók munkaerejüket bocsátják áruba, egy tökéletesen integrált munkaerőpiacon a béreknek azonosaknak kellene lenniük. Ha eltérnek egymástól, az az integráció alacsonyabb fokára utal.

A cikk egy reálbérsort állít fel Máltára vonatkozóan a vizsgált időszakra nézve, és összeveti a mediterrán térség más reálbérsorai-val. Ilyen szempontból hiánypótló dolgozat, mert nagyon kevés szisztematikus és minőségi kutatás született ebben a témában. A szerző a következő kérdéseket teszi fel: 1. Az atlanti gazdaság integrációja idején mennyire volt integrált a mediterrán gazdaság? 2. Magyarázható-e a mediterrán integráció mértéke különböző gazdasági sokkhatásokkal vagy a migráció hiányával? A dolgozat első része felvázolja a történelmi kontextust, és áttekinti a földközi-tengeri munkaerőpiacra kapcsolatos szakirodalmat. A második részben a szerző leírja, hogy milyen adatok és módszerek segítségével állítja össze reálbér adatsorát, majd a főkomponens-analízis (PCA) segítségével integrált alrégiókat azonosít. Végül ez utóbbiakat megvizsgálja a Boyer–Hatton-féle empirikus modellen keresztül is.

A Mediterráneum az ókori világ központjából az újkori Európa perifériájára került. Az európai gazdaság tengelye áttevődött Észak- és Nyugat-Európába, amit az is jól mutat, hogy 1775-1875 között nincs bizonyíték arra, hogy nőttek volna a térségben a reálbérek. Két jelentős eseményt említhetünk, amely a Földközi-tenger térségében is jelentősen kihatott a bérekre 1100-2000 között: a „fekete halál” és az ipari forradalom. A népességnövekedés mértéke mindenképpen szoros összefüggést mutat a reálbérek alakulásával. Habár a népességyarapodásban különbségek fedezhetők fel a mediterrán országok között, a 19. század vége felé itt is elkezdtek együtt mozogni a reálbérek. Jelentős máltai elvándorlásról beszélhetünk, pedig a befogadó országok népessége is növekedett. Az 1880-as években például 15 ezer máltai vándorolt ki